

Ragnar Frisch:

RECEPT PÅ INVESTERINGSPOLITIK FÖR STABIL FRAMSTEGSTAKT

Den ekonomiska framstegstakten i ett antal länder under senare år illustreras av tabellen här nedan. Den visar betydande skillnader mellan de olika länderna i detta hänseende. Detaljer i utvecklingen kan bero på en mångfald olika saker, vilka jag inte tänker gå in på i detta sammanhang. (T.ex. för Norges vidkommande ett kraftigt beroende av världsmarknaden.)

Tab. 1. Några exempel på expansionstakten i bruttonationalprodukten per capita. (OECC. 10th Annual Economic Review, March 1959 s. 103.)

	1953	1954	1955	1956	1957
Österrike	100	110	122	129	136
Västtyskland	100	106	117	123	128
Italien	100	104	111	115	121
Sverige	100	106	109	112	115
Storbritannien	100	104	107	109	111
Norge	100	103	105	108	110
Belgien	100	102	106	110	110
Danmark	100	102	101	102	107
Förenta Stat.	100	97	103	103	103
Turkiet	100	88	95	98	98

Emellertid finns det ett gemensamt drag i utvecklingen som förtjänar uppmärksammas: I praktiskt taget alla västeuropeiska länder har efterkrigsexpansionen efter några år så att säga tagit käl på sig själv. (Även i Västtyskland visar framstegstakten en påtaglig nedgång under 1958.)

Strukturen i dessa länders ekonomi synes vara behäftad med en egenskap som hindrar expansionen att fortgå i viss

takt mer än fem eller kanske sju år. Efter en sådan period verkar det som om taktens skulle avta.

Dennä allmänna tendens är en av de faktorer man måste hålla i minnet när man jämför länderna sinsemellan. Vi måste också ta i beräkning den speciella fas i vilken den ekonomiska utvecklingen befinner sig i varje särskilt land. I den ovan angivna tabellen utgöres exempelvis de snabbast expanderande länderna (Österrike, Västtyskland och Italien) av sådana, där det dröjde längst innan

Om vi betraktar dessa omständigheter och samtidigt erinrar oss det intima samband som existerar mellan *investeringsverksamheten* och det allmänna ekonomiska framåtskridandet — ett samband som är otvetydigt klarlagt — är det svårt att underlåta att dra en mer generell slutsats: Det förefaller som om det behövdes någon form av *generell investeringsplanering* för att vidmakthålla den ekonomiska utvecklingen vid en tillfredsställande och något så när stabil nivå under en längre tidsperiod.

Det torde vara klart, att inte bara den nuvarande stagnationen i Förenta Stater-na är otillfredsställande — ur Förenta efterkrigsexpansionen satte igång. Under åren 1953—57 kom därför utvecklingen att där nå sin kulmen. I de skandinaviska länderna, såsom Norge, startade expansionen tidigare. Och i Förenta Stater-na verkade expansionsvägen att ha fullständigt sjunkit tillbaka under perioden 1954—57.

Staternas synpunkt såväl som ur vars och ens av dess handelspartners — utan även att framstegtakten i Storbritannien och Skandinavien skulle ha kunnat vara mycket bättre.

En fullständig lösning på detta problem kan endast uppnås genom ett internationellt ekonomiskt samarbete, då i betydelsen av ett verkligt effektivt och organiserat samarbete, inte de vaga och allmänna uttryck för önskemål som framförs i OEEC:s rapporter.

I avvaktan på denna effektiviserade form för internationellt samarbete, måste varje land handla på egen hand och begagna någon tillgänglig metod för att genom en rationell form för investeringsplanering vidmakthålla en egen utvecklingstakt.

Det finns i detta avseende ingen grundläggande skillnad i metodologin, då det gäller investeringsplanering i underutvecklade länder och i mer utvecklade länder. Men själva underlaget kommer naturligtvis att uppvisa påtagliga skillnader.

Konkurrens mellan betalningsbalans och nationalprodukt

Då man vill åstadkomma en snabb ekonomisk expansion i de underutvecklade länderna gäller det framförallt att bryta den letargi, som utgör kännetecknet på en stillastående ekonomi. Expansionen kan mätas exempelvis i nationalproduktens utveckling. Härvid har man ofta gjort den erfarenheten att en dylik expansionspolitik leder till en kraftig press på betalningsbalansen.

En ekonomisk expansion måste planeras med hänsyn till såväl direkta som indirekta verkningar och särskild uppmärksamhet måste ägnas åt hur dessa kommer att fördela sig i tiden. Har planeringen inte gjorts med omsorg kommer man sannolikt att övermaskas av stora svårigheter i betalningsbalansen. Som exempel härpå kan nämnas Indien, som

nyligen var tvungen att skära ned sin andra femårsplan med en tredjedel.

Problemet är analogt i de mer utvecklade länder, som uppvisar en bestämd politisk strävan att åstadkomma en fortsatt expansion. Som ytterligare komplikation tillkommer här pris-löne-spiralen. Förf. eget hemland Norge kan härvid utgöra ett exempel.

De erfarenheter man har gjort, när det gäller att komma tillrätta med svårigheterna i betalningsbalansen, har resulterat i att man har fått en mer eller mindre utpräglad förkärlek för sådana industrier, som kan *förtjäna* eller *spara* utländsk valuta. En politik av detta slag går emellertid mot den andra ytterligheten. Den kan vara lika obefogad som en politik som i alltför hög grad understryker en expansion av nationalprodukten.

Hur gynnsam en industri är i valuta-sammanhang kan mätas genom att ta hänsyn till dess *totala* effekt. Det är i de flesta fall helt missvisande att enbart mäta de *direkta* effekter som en industri ger upphov till, om dess produktion omfattar en stor exportandel eller om dess kapacitet medger en ersättningstillverkning av hittills importerade varor. Detta förhållande har ofta varit föremål för diskussion. Men även om effekten mäts korrekt kan man ledas på avvägar därigenom att de industrier som gynnsamt påverkar betalningsbalansen överbetonas.

En riktig bild och en korrekt formulering av problemets kärna kan endast nås om vi klart inser att betalningsbalansens verkningar och nationalproduktens verkningar i visst avseende är kontroversiella. Om ett land kan erhålla obegränsade utländska krediter eller garantier, och är villigt att begagna dem för sin uppbyggnad, så är det möjligt att få till stånd en ytterst snabb expansion av nationalprodukten tillika med andra önskvärda nationella syften. Men om politiken inriktas på att i så hög grad som möjligt

förbättra betalningsbalansen, så är man också tvungen att *godtaga en betydligt långsammare expansion av nationalprodukten*.

Nettoskuldsättningen som känselspröt

I verkligheten består sålunda det problemet i att bestämma sig för en klok kompromiss mellan dessa båda syften.

Då vi är ute efter någon metod att bestämma en dylik förständig kompromiss, kan vi känna en viss tillfredsställelse över att problemets två aspekter innehåller karakteristika som i hög grad underlättar en formell lösning.

Beträffande betalningsbalansen utgörs det relevanta kriteriet av landets *nettoskuldsättning* vid en viss tidpunkt. Denna kan vara positiv eller negativ. Och den kommer att framstå i form av en tidskurva. Det viktigaste man här har att ta hänsyn till är att man väljer investerings- och expansionspolitiken så att nettoskuldsättningen inte inom överskådlig tid kommer att överskrida en viss *lägsta gräns*. Att fastställa en sådan gräns är i stort sett en politisk fråga. Hur långt i skuldsättning är det *rådligt* att föra ett land? En allt för stor skuldsättning till utlandet kan skapa risker icke blott av ekonomisk utan även av politisk art.

Beträffande nationalprodukten så måste den naturligtvis beräknas i volyrasiffror. Strävan efter snabba resultat kommer att påkalla användningen av en diskonteringsfaktor. Om den ekonomiska politiken uttryckligen fordrar *snabba* resultat, kan man sätta den till $\phi = 0,85$. En mer avvaktande attityd skulle motsvaras av $\phi = 0,90$, och en mycket tålmodig attityd tar sig uttryck i $\phi = 0,95$. Ett mått på den totalnyttan, eller preferens, som en *given* tidskurva för natio-

nalprodukten utstäckt in i framtiden skulle ge, framgår av nedanstående formel

(1.1) Arets nationalprodukt, plus ϕ gånger nästa års nationalprodukt, plus ϕ^2 gånger nationalprodukten det därpå följande året, osv.

Om vi antar att resultatet av ett givet investeringsprogram på den framtida nettoskuldsättningen lika väl som på den framtida nationalprodukten kan beräknas åtminstone tillnärmelsevis, kan vi formulera vårt optimum-problem matematiskt genom att *maximera* summan (1.1) under *villkoret* att nettoskuldsättningen inte vid något tillfälle faller över en förutbestämd nivå.

Denna formulering kan vid första påseende förefalla abstrakt, men ett närmare betraktande kommer att visa att man kan utarbeta uttrycket i detalj så att man får en *praktisk regel för val mellan olika investeringsalternativ*. Denna fråga är av yttersta betydelse, och en myndighet som är ansvarig för ett lands investeringspolitik, ställs inför detta val så att säga dagligen.

Här ovan har framförts en logisk och rationell väg att formulera en princip för val av investeringsobjekt. Den är mer effektiv och relevant än det vanliga förfarandet att försöka bestämma ökningen i sparandet och att utifrån tillgången på kapital, definierad av sparandet inom landet plus de av utlandet lämnade krediterna, försöka att åstadkomma ett slags ad hoc-urval mellan investeringsprojekten, kanske då under inflytande av »pressure groups» eller allmänna fördomar.

En dylik metod är för grov i ett samhälle som kännetecknas av en snabb och rationell ekonomisk expansion. Tillyvägningssättet ger nämligen inga möjligheter att systematiskt jämföra olika projekt. Dessutom måste man ta i betrak-

tande att en ökning i själva sparandet är beroende av den politik som följs, varför det inte kan bestämmas på förhand.

Optimalprincipen prövad i praktiken

Genom att nalkas problemet från »optimalprincipen», kan man väga de olika projekten mot varandra. I synnerhet kan man undgå det misstaget att glömma de många *små* investeringarna. Att i alltför hög grad koncentrera sig på några få och betydande investeringar är lika felaktigt som att sätta i gång en spurt i början på ett maratonlopp. Optimallösningen kommer att ge anvisning på den rätta blandningen av små och stora investeringar, och den kommer också att ge ledning för hur de ska anpassas i tiden.

Tekniken finns utarbetad i detalj och har beskrivits i rapporter. För närvarande har beräkningar efter dessa linjer utförts för närmare 200 investeringsprojekt i den egyptiska delen av Förenade Arabrepubliken. En del av den linjära programmeringen i samband med detta arbete har utförts på den norska elektroniska datamaskinen Frederic med hjälp av multiplexmetoden, som på ett förtjänstfullt sätt har kodats av Ole-Johan Dahl, laborator vid norska försvarets forskningsanstalt.